

γηράσκει, σύκον δ' ἐπὶ σύκῳ, πλὴν ὅσα γε Ἐναγχος, Δακῶν βασιλεύς, ἀφίκετο εἰς Ῥώμην κατ' εὐχὴν καὶ πολλὰ τιμηθεὶς οἴκαδε ἀπῆλθεν.

Ἐρρωσο, καὶ τὸν πατέρα καὶ πάντας τοὺς οἰκείους προσαγόρευσον παρ' ἐμοῦ.

δ Ἀπὸ Ῥώμης, Ἀπριλίου ιγ'.

12. Θεόδωρος 'Αλεξίῳ.

Θεόδωρος Ἀλέξιδι εὖ πράττειν. Ἐκομίσθη μοι ἡ ἐπιστολή, ἣν ἐπτακαιδε- B 53
κάτη πρὸ Καλενδῶν Σεπτεμβρίων ἐπέσταλκας Ῥωμαῖστί, εἰδὼς μὲν εὖ μάλα καὶ P 32
10 τῇ πατρίῳ χρῆσθαι φωνῇ, εἰς κάλλος χρώμενος δέ, ὡς ἔοικε, τῇ Ῥωμαίων L 75^v
διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους συνήθειαν. ἔγωγε μέντοι πρὸς σέ
τῇ πατρίῳ χρώμενος ἐπιστέλλω ἄσμενος. διὰ τὸ σπανίως συμβαίνειν ἑλληνίζειν
τὴν φωνὴν ἐν Ἰταλιώταις λόγων ἀμελοῦσιν ἑλληνικῶν ὑπ' ἀπειροκαλίας τε
καὶ μικροψυχίας.
15 Εἶθε δ' ἦν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς μετριωτέρα τις, ἀλλὰ μὴ παραμυθητικὴ
συμφορᾶς καὶ θανάτου φιλτάτων. δεῖ μέντοι γενναίως τὰ συμβαίνοντα φέρειν P 32^v
καὶ καρτερεῖν πρὸς τ' ἀναγκαῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ἀνθρώπους γὰρ ὄντας B 53^v
ἀνάγκη αὐτοὺς τε ἀποθνήσκειν καὶ φίλων τε καὶ οἰκείων θανάτους ἐνίοτε
ἐφορᾶν. λυπεῖσθαι μὲν οὖν ἐπὶ ταῖς συμβάσι μηθέν, οὐχ οἶόν τε αἰσθησιν
20 ἔχοντας λυπηροῦ καὶ ἡδέως. ὥστε καὶ σέ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ τελευτῇ Θεοδώρας
κάμῃ συλλυπεῖσθαι πρὸς φύσεώς ἐστι, καὶ οὐδεὶς ἂν αἰτιῶτο ἡμᾶς οὐδενὸς πάθους
ἀτόπου. μέτρον δ' ὀριστέον καὶ ἐπὶ τούτων λύπης, οὐ περαιτέρω χωρεῖν ἀμαρτω- L 76
λὸν καὶ ψεκτὸν ἂν εἴη. λόγος δὲ ὀρίζων αἰρείτω λογιζομένοις, τοῦτο μὲν ὡς
οὐδὲν παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη συνέβη ἡμῖν, τοῦτο δὲ ὡς ὀπόσοι
25 τῶν πρὸ ἡμῶν μετριοπαθῶς ἤνεγκαν θανάτους οἰκείων, ὑπαινόμενοι δια-
τελοῦσιν ἐπὶ τῶν λόγων. καὶ τούτους συχνὰ ἐγκωμιάζοντες δοκοῦμεν οἶοι ἀπο-
μιμεῖσθαι ταῦτά ἐπὶ συμφορῶν ὁμοίων. οὐ καλὸν γὰρ τῷ μὲν λόγῳ μεγαλο-

6 B P *Suprascriptio*: Τῷ αὐτῷ. | 10 πατρίῳ B εὐπατρίῳ P | 12 συμβαίνειν B συμβαίνει P | 18 ἐνίοτε B] P *om.* | 19 μηθέν B μαθὼν P | 27 ὁμοίων B ὁμοίως P

Ep. 12. Alexios hatte von dem Tod einer Theodora, wahrscheinlich seiner Frau (vgl. 586, 4 f.), berichtet. Gazes nimmt daran Anteil. Der Freund hatte ihm lateinisch geschrieben. Gazes versteht das, will aber bei seiner Muttersprache bleiben, weil sich ihm dafür sonst so wenig Gelegenheit bietet. Die Italiener vernachlässigen ja das Griechische, weil ihnen der Sinn für das Schöne abgehe, bemerkt er verbittert. Gazes ist inzwischen nach Policastro (Παλαιοκάστρον), in der Gegend von Salerno, gegangen. (Im Bereich des Bistums Policastro hatte er bekanntlich die Pfründe San Giovanni a Piro inne.) Hier lebe er zwar fern von jeder Kultur. Nach Rom könne er wegen der dort herrschenden Seuche nicht zurückkehren. Er bittet um weitere Nachrichten. Gazes fühlt sich krank.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 53—54 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 32—33 (= P); Cod. gr. D 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 75^v—77 (= L).

πρεπῶς χρῆσθαι, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων ἐλλείπειν. εἰ δὴ τις τελευτὴν ἤνεγκε γενναίως συγγενοῦς καὶ οἰκείου, μηδ' ἡμεῖς ἀπολειπόμεθα τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου· ἀλλ' ἀμιλλώμενοι ἐφικνεῖσθαι σπουδάζωμεν. οὐ μικρὸν δὲ παραμύθιον καὶ οἱ ἐκ τῆς Θεοδώρας παῖδες εἰσιν. ἀθανασία γάρ τις ὁ παῖς γίνεται τοῖς γονεῦσιν, ὥστε τοὺς ἐξ ἐκείνης ὁρῶν οὐκ ἀπὸ τρόπου ἠγήση ζῆν τὴν τεκοῦσαν. 5

Ταῦτα μὲν οὖν ᾧδὲ πως λογιζομένοις ληπτέον μέτρον λύπης καὶ παραμυθίαν προσήκουσαν τῶν ἀνιαρῶν. σὺ δὲ εἰ μὲν Καῖσαρ ἐτ' ἔχων ὑπαρχίαν διατρίβει ἐν Τάραντι, δῆλον ὅτι ἐπιμενεῖς τοῖς αὐτοῖς. εἰ δ' ἄλλοθί που διάγει
 L 76^v μεταβάς, εἰκὸς σέ γε μὴ ἀποπέμψασθαι ἐθέλοντα μένειν. ἔχων δὲ οἶκοι καὶ
 B 54 προνοήσεταιί σου τὰ ἱκανά. εἰ δὲ οἷα τὰ παρὰ τῆς τύχης, ἀλλ' ὅτι παρὰ δόξαν 10
 συμβῆ, πάλιν οἰστέον γενναίως ἀρετὴν ἔχοντα τρέφειν μὲν ἱκανήν, πανταχοῦ εὐφραίνειν δὲ δυνατὴν, καὶ μὴδὲν ἔχης εὐεργετοῦντα τῶν νῦν ἀρχόντων.
 P 33 Ἐγὼ δὲ ἀπεδήμησα μὲν εἰς Οἰνοτρίαν τὴν κληθεῖσαν μεγάλην Ἑλλάδα, σκοπὸν ἔχων συζῆσαι τὸ λοιπὸν τοῦ βίου τοῖς ἐκεῖ φίλοις Ἀθανασίῳ καὶ Πέτρῳ. εὐρῶν δὲ τὰ μὲν κοινὰ τῆς χώρας βάρβαρα παντελῶς καὶ ἀπολίτευτά τε καὶ 15
 ἄπορα, τὰ δ' ἴδια τῶν φίλων στενὰ κομιδῆ, ὡς μὴδὲ δωματίου γε εὐπορίαν εἶναι μετρίου, ἔγνω ἐπανήκειν εἰς Ῥώμην καὶ ἄλλο τι βουλευσασθαι. ἐπανιῶν δ' ἔμαθον τὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ λοιμὸν, καὶ μοι ἔδοξεν ἀναμεῖναι ἐν Παλαιοκάστρῳ τῆς Λουκανίας, ἕως ἂν τάκεῖ λάβῃ κράσιν ὑγιαινοτέραν. ἐγχειμάσαι τοίνυν ἀνάγκη τοῖς ἐνταῦθα χωρίοις. τὰ δ' οὔτε πόρρω κεῖται πολὺ, ὑγιεινῶς τε ἔχει 20
 καὶ πρὸς χειμερινὴν ὥραν εὐφυῶς. διατρίβοντι δὲ ἐνταῦθα συχνὰ ἐπιστέλλειν δέομαί σου, εἴαν, ὡς ὑπολαμβάνω, τὸν χειμῶνα διαγάγῃς ἐν Νεαπόλει. φροντὶς
 L 77 γάρ μοι τὰ τε σά, ὅπως ἔχει, πράγματα εἰδέναι καὶ τὰ περὶ τὴν Ῥώμην, ἄπερ εἰκὸς, τοῖς περὶ Νεάπολιν ἀγγέλλεσθαι βεβαιότερον. εἰ δέ τι καὶ τῶν ἐν Νεαπόλει δοκεῖ σοι διαφέρειν ἡμῖν, μηδὲ τούτων ἀμέλει. πλὴν εἴ τι βασιλεὺς 25
 ἢ βασιλέως υἱὸς μεταπέμπεσθαι ἡμᾶς βούλεται. ἀσθενῶ γὰρ καὶ ὑπουργεῖν ἔχω οὐδὲν οὐτ' αὐτοῖς οὔτε ἄλλῳ τῶ τῶν δεσποτῶν. ἔρρωσο.

Ἐκ τῆς Παλαιοκάστρου, Σεπτεμβρίου η'.

B 43^v

P 26

13. Θεόδωρος

Δημητρίῳ τῷ Στουροπύλῳ.

Θεόδωρος Δημητρίῳ εὖ πράττειν. Δεινὰ πάλιν ἀγγέλλεις. εἴπερ οὐδ' ἐν Φλωρεντία συμβαίνει τὰ παρὰ τῆς τύχης ἀμείνω, δεινότερον δὲ σὺ γε τὸν λόγον ποιεῖς φάσκων, ὡς ἐγὼ σου ἡμεληκῶς εἰμὶ δυνάμενος προσόδους σοι

4 εἰσὶν B ἐστὶν P | 11 οἰστέον B ἰστέον P | 19 Λουκανίας] Λευκανίας B P | 23 τὴν Ῥώμην B τῆς Ῥώμην P | 23 Θεόδωρος Δημητρίῳ τῷ Στουροπύλῳ B P] A C *ed. Boiss. om.* | 31 ἀγγέλλεις B ἀγγέλει P ἀπαγγέλει A Boiss. ἀπαγγελεῖς C | 32 δεινότερον] δεινότερον B P | 33 ἡμεληκῶς B A ἡμελικῶς P ἡμίληκως C

Ep. 13. Demetrios Sturopylos (nicht Chalkondyles, wie Boissonade vermutete) hatte sein Weiterkommen zunächst in Rom versucht, ohne dabei Glück zu haben. Weiterhin hielt er sich in Florenz auf, wo er aber angeblich Anfeindungen erfuhr. Seine Klage ging aber hauptsächlich gegen Theodoros Gazes und die römischen

καταστῆσαι ἐν Ῥώμῃ καὶ κερδῶν πόρους καὶ ἀφορμάς· καὶ ὅτι πειθόμενός τινι τῶν ἐν Φλωρεντία λέγοντι ταῦτα, ἀγανακτεῖς τε καὶ μέμψη ἐμοί.

Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν εἶναι τινα καὶ ἐν Φλωρεντία διάβολον οὐδὲν θαυμάζω· πλήρης γὰρ ὁ βίος διαβολῆς· τὸ δὲ σέ γε εὐάλωτον εἶναι οὕτως ταῖς διαβο-
5 λαῖς, τοῦτό γε θαυμάζω. ἔδει γὰρ σε μηδαμῶς λόγῳ πιστεῦσαι τοιούτῳ, διατρίψαντα δὴ ἐν Ῥώμῃ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ μηθὲν τοιοῦτο μήτε αὐτὸν αἰσθόμενον, μήτε παρ' ἄλλου πειθόμενον. εἰ γὰρ τις ἐμοί δύναμις ἦν τοιαύτη, κἂν αὐτὸς ἡσθάνου παρών, κἂν Ἀργυρόπυλος καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι B 44 ἔλεγον. νῦν δὲ πάντων τῶν ἐνθάδε σοὶ φίλων πολλὰ σκεψαμένων περὶ πόρου
10 καὶ καταστάσεως, καὶ μηθὲν δυνηθέντος εὐρεῖν μηδενός, σὺ τὸν ἐν Φλωρεντία οὐκ οἶδ' ὄντινα — οὐ γὰρ ὀνομάζεις —, διάβολον δ', ὡς ἔοικε, καὶ φαῦλον τὸν τρόπον ἀξιοπιστότερον ὑπέιληφας σαυτοῦ τε καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων τε καὶ οἰκείων ἀπάντων.

Θαυμάζω δὲ καὶ, ὅτι λέγεις, ὡς ἦσαν ἐν Ῥώμῃ πλείους πόροι τῶν ἐπι-
15 τηδείων. τίνες γὰρ ἦσαν οὗτοι; ἢ οὐ μέμνησαι, ὡς συχνὰ διαλεγόμενοι καὶ πᾶν εἶδος ἐνθυμούμενοι πόρου οὐδὲν εὐρίσκομεν δυνατὸν οἰχομένου Βησσαρίωνος, ἐφ' ᾧ πᾶσα ἦν ἡμῖν ἡ ἐλπίς; ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἔοικε, σὺ δυσχερῶν, τῶν ἐν Φλωρεντία πραγμάτων πειρώμενος νῦν, ῥάω τὰ πρότερον ἐν Ῥώμῃ ὑπέιληφας. τοῦτο δὲ σοὶ συμβαίνει, τάχα μὲν καὶ διότι τὸ παρὸν αἰεὶ κακὸν
20 χαλεπώτερον τοῦ παρήκοντος εἶναι δοκεῖ· ὡς δὲ φαίην ἂν διαβεβαιούμενος, διότι ἐν Ῥώμῃ μὲν Θεόδωρος ἦν παραμυθούμενός σοι καὶ μετριάζων τὰ δυσχερῆ

6 μηθὲν B P A μηδὲν Boiss. | 6 τοιοῦτο] τοιοῦτον B P | 7 ἄλλου B A ἄλλῳ P ἄλλων Boiss. | 8 Ἀργυρόπυλος B P | 10 μηθὲν B P μηδὲν Boiss. | δυνηθέντος B P A δυνηθέντων C | 18 πειρώμενος] πειρόμενος B P | 21 σοὶ B A C] P om.

Kreise, die für ihn nichts getan haben sollen. Gegen solche Beschwerden richtet sich Gazes' Brief, der ihm rät, sich in die Verhältnisse in fremdem Land zu finden. Seit dem Tod Bessarions sei in Rom für ihn nichts zu hoffen. Gazes verweist auf seine eigene Lage. Auch er habe in der Not selber sein Stückchen Land bestellt und sei nicht auf die Unterstützung anderer angewiesen gewesen. Zum Schluß ersucht er ihn, den Pausanias abzuschreiben, und verspricht ihm dafür Bezahlung. Mehr könne er nicht leisten, weil er infolge seiner Krankheit selber in dürftiger Lage sei. — Der Brief stammt aus der Zeit nach Bessarions Tod (18. Nov. 1472). Doch scheint dieser Zwischenfall schon einige Zeit zurückzuliegen. Gazes selber ist 1476 gestorben. Vgl. dazu unten Nachträge zum III. Band. — Über Gazes' Schreibweise Στουρόπυλος, Ἀργυρόπυλος vgl. unten S. 590.

Der Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 43v—45 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 26—27v (= P); Cod. gr. D 118 inf. Vgl. oben S. 572. Paris, Bibl. Nat. Cod. gr. 2966 (= A), Cod. gr. 3043 (= C). — Druckausgaben: bei Νικόλαος Θησεύς, Ὀμήρου Ἰλιάς μετὰ παλαιᾶς παραφράσεως ἐξ ἰδιοχείρου τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ. Firenze 1811. I p. XXII—XXIV (nach L); bei J. Fr. Boissonade, Anecdota Graeca e Codicibus Regiis. Vol. V. Paris 1833, p. 402—407 (nach A u. C [bei Boiss. mit B bezeichnet]). Von da abgedruckt bei Migne PG 161, 1005—1008.

Einen weiteren längeren Brief Gazes' an den gleichen Demetrios, der sich damals in Ferrara aufhielt, hat Boissonade (Anecdota Graeca V 408—419; bei Migne PG 161, 1008—1014) nach Cod. gr. 2131 der Pariser Nationalbibliothek herausgegeben. Ich konnte dafür leider keine andere Handschrift ausfindig machen, um so bedauerlicher, da der Pariser Kodex einige kleine Lücken aufweist.

P 26^v καὶ τὴν πολλὴν αἴσθησιν τῶν κακῶν ἀφαιρούμενος ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὧν εἶχε μικρῶν· ἐν Φλωρεντία δὲ οὐδένα ἔχεις τοιοῦτον. δεῖ δ' ἄρα τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' αὐτὰ θεωρεῖν τε καὶ κρίνειν, οἷά ἐστιν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τινὰ περίστασιν καὶ συμβεβηκός· ἀπαταῶσθαι γὰρ οὕτως ἂν εἴη πολλάκις.

Εἰς μὲν οὖν πόρος σοι βίου ἐν Ῥώμῃ ἦν, τὸ ἐμὸν μόνον· τουτὶ δὲ ἐπὶ μὲν 5 τινὰ χρόνον ἤρκεσεν ἂν· καὶ γέγονε δὴ· διὰ παντός δὲ ἐξαρκέσαι οὐχ οἷόν τε ἦν. καὶ δὴ βεβοηθηκότες τὰ δυνατὰ ἀπεπεμπόμεθά σε, οἱ σύ, καὶ πρὶν ἀφικέσθαι εἰς Ῥώμην, ὠρέγου πορεύεσθαι. εἰ δὲ μὴδ' ἐκεῖ τυγχάνεις, ὧν δεῖ, ἡμεῖς γε οὐδὲν ἀδικοῦμεν· οὐδ' ἐστὶν ἐγκλημα τοῦτο ἡμῶν οὐθέν, εἰ μὴ καὶ B 44^v σύ ἡμᾶς ἀδικεῖς, ὅτι ἅμα σύ τε παρῶν ἐξενίζου ἡμῖν, καὶ ἄγγελος ἦκεν, ὡς 10 Βησσαρίων, ἡμέτερος ὧν εὐεργέτης, τεθνηκῶς εἴη.

Τὸ δ' ἀξιοῦν ἡμᾶς δεῖν καὶ τὰ ἐν Φλωρεντία ἐπίστασθαι οἰκοῦντας ἐν Ῥώμῃ καὶ βίον ἀπράγμονα ζῶντας, φορτικὸν λίαν καὶ ἀξίωσις οὐ φίλου, ἀλλὰ φιλαιτίου ἂν εἴη. ἡμεῖς γὰρ οὐχ ὅπως τὰ ἐν Φλωρεντία, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἣ οἰκοῦμεν, οἶδαμεν πάντα· ἀλλ' ὁ οἰκέτης πολλὰ διαφθεύρων καὶ 15 ῥαδιουργῶν λέληθε. σύ δὲ ἐκγαλεῖς, ὅτι οὐ προείπομεν τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαί σοι ἐν Φλωρεντία, πράγμα ἄδηλον καὶ ἡμῖν τότε ὥσπερ καὶ σοί. καὶ ὡς ἐμβαλόντας σε εἰς συμφοράς ἑτέρας ἡμᾶς αἰτιᾶ. δυστυχέστατος οὖν ἐγωγέ εἰμι τὰ περὶ σέ, ὦ Δημήτριά. ἀεὶ γὰρ σοι βοηθῶν καὶ συμπράττων τὰ δυνατὰ οὐδέποτε εὐχαριστίας καθαρᾶς παρὰ σοῦ τυγχάνω. ἐπεὶ καὶ νῦν τί καλὸν ἀπὸ τῶν 20 μεγάλων ἐπαίνων τῶν ἐπὶ τέλει τῆς σῆς ἐπιστολῆς, ὅτε κατ' ἀρχὰς ἡμῖν ὄνειδίζεις ὀλιγορίαν τε καὶ αἰτίαν τοῦ μὴ σέ εὐπορεῖν βίου μένοντά γε ἐν Ῥώμῃ; ἀλλ' οὐ δίκαια ταῦτ' ἐστίν, οὐδ' ἄξια τῆς ἐμῆς περὶ σέ ἐπιμελείας τε καὶ εὐνοίας.

P 27 Ἄτοπον δέ μοι δοκεῖ καὶ τὸ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ αἰτιᾶσθαι καὶ τὴν τύχην. οὐ γὰρ πάντων ἡ τύχη κυρία ἐστίν· ἀλλ' ἀρχὴ πολλῶν ἀρετῆ, καὶ ἐπὶ πολλῶν 25 αὐτοκράτωρ ὁ λόγος καὶ πράξεις νικῶσα τοιαδὶ πολλὰ κατορθοῖ. δεῖ τοίνυν καὶ σέ μὴ πάντα ἐπιτρέπειν τῇ τύχῃ, ἀλλὰ τῇ ὑπαρχούσῃ ἀρετῇ χρῆσθαι, οἷον φύσει καὶ λόγῳ καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χερσὶ, καὶ ὅλως μὴ ἀποκνεῖν πρὸς τοὺς πόνους, μὴδὲ πρὸς ἕτερον ἀποβλέποντα ἐλπίζειν αὐτὸν ῥαθυμοῦντα·

Δίς μὲν γὰρ καὶ τρίς τάχα τεύξεαι· ἦν δ' ἔτι λυπῆς, 30
χρῆμα μὲν οὐ πράξεις, σύ δ' ἐτώσια πολλ' ἀγορεύσεις·
ἀχρεῖος δ' ἔσται ἐπέων νομός.

ὡς Ἡσίοδος λέγει.

1 τῶν κακῶν P *in p.* post ἀφαιρούμενος | 2 οὐδένα B P A οὐδὲν C | 5 Εἰς] εἰς B P | 5 δὲ B P A μέντοι Boiss. | 6 χρόνον . . . ἐξαρκέσαι B P A] C om. | 7 ἀπεπεμπόμεθά σε B P ἀποπεμπόμεθά σε A Boiss. | 8 ὠρέγου] ὀρέγου P | 8 δεῖ] δὴ B P | 15 οἰκίᾳ] οἰκείᾳ P | 17 σοι P A C σύ B | 18 ἐμβαλόντας σε B P Boiss. ἐμβάλοντάς σε A | 18 ἐγωγε] ἄγω γε P | 20 τί B] τι P | 21 σῆς A C Boiss.] B P om. | 22 ὀλιγορίαν] ὀλιγορίαν B P | 22 μένοντά γε B P Boiss. βιούμενον τά τε B βιούμενον τά γε A | 24 δέ μοι B A C] P om. | 24 ἀεὶ καὶ B P *ita et* Boiss. *coniecit*] A C om. καὶ | 24 τὴν τύχην A] B P C om. τὴν | 26 κατορθοῖ B A C κατορθῆ P | 29 ἐλπίζειν B P ὄνειδίζειν A C | 30 δ' ἔτι] δὲ τι C | 31 ἀγορεύσεις B C ἀγορεύεις P ἀγορεύσης A | 32 ἀχρεῖος] ἀχρειος C

30 Hesiod. Ἔργα καὶ ἡμέραι 399—401.

Παράδειγμα δ' ἴσως ἂν εἶη οὐ φαῦλον καὶ τὸ ἡμέτερον· ἡμεῖς γὰρ ἀπο- B 45
ροῦντές ποτε τρόπου παντός εἰς τὸν βίον ἐτέρου, λαβόντες χωρίον ἐγεωργοῦμεν,
καὶ ταύτη τὰ ἐπιτήδεια ποριζόμενοι οὐδενὶ γεγόναμεν φορτικοί τε καὶ ἐπαχθεῖς
αἰτοῦντες. σοὶ μέντοι γε οὐδεμία ἀνάγκη γεωργεῖν· ἐμοὶ μὲν γὰρ ὁ τότε πόλε-
5 μος ἀπέκλειε τὴν εἰς τὰς πόλεις ὁδόν· σὺ δ' ἐν Φλωρεντία εἶ, πόλει ποριστι-
κωτάτῃ ἐκάστῳ, ἅπερ ἂν ἐπιτηδεύειν προέληται.

Εὖ οὖν ἔχει ποιεῖσθαι τὸν βίον χρώμενον τῇ ὑπαρχούσῃ δυνάμει καὶ
μήτε τύχην αἰτιώμενον μήτε βλασφημοῦντα τοὺς ἐπιχωρίους. εἰ γὰρ καὶ
γλίσχρα τὰ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ, οἷα σὺ διασύρων φῆς, παντελῶς φαῦλα.
10 καὶ μήποτε οὐ τοσοῦτον οἱ ἐπιχωριοὶ ὥσιν αἴτιοι, ὧν ἀγανακτεῖς, ὅσον σύ·
φιλέλλην γὰρ εἶ καὶ φιλόπατρις σὺ γέ πέραν τοῦ δέοντος, καὶ διὰ τοῦτο χαίρων
αἰεὶ λόγοις ἑλληνικοῖς μόνοις Λατίνων ὀλιγωρεῖς· ὥστε ὑπ' ἀπειρίας οὐκ ἔχεις
ὁμιλεῖν ἱκανῶς τοῖς ἐπιχωρίοις. τοῦτο δὲ μὴ δυναμένῳ συμβαίνει, ὡς τὸ εἶκός,
πολλῶν ἀπορεῖν διατρίβοντι ἐν Ἰταλοῖς. οὐ μὴν ἀλλ', ὅπη ποτ' ἂν διατρίβης,
15 εὐεργετεῖ μὲν ὁ διδούς σοι, οὐκ ἀδικεῖ δὲ ὁ μὴ διδούς· ὥστε τοὺς μὲν διδόντας
ἐπαινεῖν χρή, τοὺς δὲ μὴ διδόντας μὴ βλασφημεῖν.

Ταῦτα εἰρήσθω μοι, τὸ μὲν ἀπολογουμένῳ ἀπὸ τοῦ δικαίου, τὸ δὲ προ- P 27^v
τρέποντι ἀπ' εὐνοίας.

Τὰ δὲ Πausανίου ἐὰν δυνηθῆς ἐμοὶ μεταγράψαι, ἀποδώσω σοι ὡς μισθόν
20 γε τὸ ἱκανόν· πλεον δέ τι ὑποσχέσθαι οὐκ ἔχω ὑπὸ πενίας, ἣν νόσος ἐμοὶ
ὀσημέραι χαλεπωτέραν καθίστησιν. ἔρρωσο.

'Απὸ 'Ρώμης, 'Ιουνίου ιη'.

14. Θεόδωρος

Φραγκίσκῳ Φιλέλφῳ

Εὖ πράττειν.

B 48

L 68

D 38

Οὐ πάντ', εἰσικεν, ἀσθνεῖ τὸ γῆρας· ἀλλ' ἔστι καὶ ἐφ' οἷς ἔρρωται καὶ
διαφερόντως ἰσχύει. φρόνησις γὰρ εὖ μάλα τῷ χρόνῳ συνεπιδίδωσι καὶ ἐπι-
στήμη καὶ λόγος, τέως τε ἐγγινόμενα νέοις ταῦτα ὕστερον ἀκμάζει γέρουσιν

3 τε καὶ ἐπαχθεῖς αἰτοῦντες B P δεόμενοι καὶ προσαιτοῦντες A C Boiss. | 4 οὐδε-
μία A C οὐδεμίαν B P | 4 ὁ τότε B P ὁ τε A C] Boiss. coniecit ὁ γε sive ὁ τότε |
5 ποριστικωτάτῃ] ποριστικοτάτῃ P | 11 πέραν B P πέρα A C | 12 ὀλιγωρεῖς A C
ὀλιγορεῖς B P | 13 ἐπιχωριοὶς] ἐπιχοριοὶς P | 17 ἀπὸ] ὑπὸ P | 19 μεταγράψαι B P
γράψαι A C | 22 'Απὸ . . . ιη'] B P om. | 26 πάντ' L πάνθ' B D

Ep. 14. Gazes tröstet den alternden Filelfo. Daß er noch rüstig sei, besage sein
neuester Protrephtikos an Ercole von Ferrara. Gazes verspricht sich viel von sol-
chen politischen Schriften und macht ihm deswegen den Vorschlag, eine ähnliche
Denkschrift für den Papst abzufassen. Zu diesem Zweck erörtert er die Zustände
an der römischen Kurie. An dem Gehaben der Kardinäle bei den Papstwahlen wie
an den Päpsten übt er Kritik. Sehr abfällig spricht er von Paul II., worin er sich
mit der Beurteilung seitens der italienischen Humanisten begegnet. Unter seinem
Pontifikat habe die Tyrannis geherrscht; mit dem jetzigen Papst sei eine Oligarchie
in den Besitz der Macht gekommen. Hier habe seine Kritik einzugreifen. — Um

καὶ τὸν βίον Σαρδαναπάλου· νῦν δ' ἀντικρυς ὀλιγαρχία ἐστίν. αἱ γὰρ τῶν πλει-
 ὄνων ψῆφοι νικῶσι τὴν αἵρεσιν τοῦ ἀρχιερέως. εἰσὶ δὲ πλείους τῶν σπουδαίων
 οἱ μὴ πάνυ ἀρετὴν ἐπαινοῦντες — δεῖ γὰρ ἔτι μετριάζειν τῷ λόγῳ — οὐ μὴν
 δὲ καὶ τινα ἐλέσθαι αὐτῶν τετολμήκασιν, ἀλλὰ τῶν ἄλλων, ὃν ἤδεσαν ἄλλως
 5 μὲν ἀγαθὸν ὄντα, ἀπλοῦν δὲ τινα τὸν τρόπον καὶ ἀπολίτευτον, τοῦτον εἶλοντο,
 πρόφασιν μὲν ὡς ἀγαθόν, ταῖς δ' ἀληθείαις ὡς ἀπολίτευτον, ἵν' ὡς δῆθεν
 χαρισάμενοι τὰ περὶ τὴν αἵρεσιν ἔχοιεν ἄγειν καὶ φέρειν, ἢ ἂν δοκῆ, καὶ μὴ B 49
 δι' ἐμπειρίαν τοῦ ἀρχοντος κωλύοιτο μὴ τὰ σφίσιν αὐτοῖς σπουδαζόμενα
 πράττειν. ταῦτα δὲ ἡσθάνοντο μέντοι καὶ οἱ σπουδαῖοι κατασκευαζόμενα καὶ
 10 ἄσμενοι, ὡς εἰκός, τὸ πρᾶγμα ἐδέχοντο. ἀγαπητὸν γὰρ αὐτοῖς ἦν, εἰ μὴ τις L 69^v
 τῶν ἐναντίων προχειρισθεῖη, προσεποιῶντο δὲ ἀγνοεῖν καὶ τι καὶ ἀντιπράττειν,
 ἵνα μὴ μαθόντες ἐκεῖνοι τὰ δοκοῦντα δὴ καὶ αὐτοῖς πράττειν πρῦμναν τὸ λεγό-
 μενον κρούσαιεν· ἴδιαν γὰρ αὐτῶν παντάπασι γενέσθαι τὴν αἵρεσιν ἠθέλον
 καὶ συμφωνεῖν ἐπ' οὐδενὶ τοῖς ἀρίστοις. οὕτω μὲν δὴ ἠρέθη ὁ νῦν ἄρχων, τῷ
 15 μὲν δοκεῖν παρὰ γνώμην τῶν τοῦ συλλόγου ἀρίστων, τῇ δ' ἀληθείᾳ κατὰ γνώ- D 39^v
 μὴν αὐτῶν καὶ πολιτικὴν τινα φρόνησιν. καὶ εἶπερ ὁ αἰρεθεὶς πολιτικώτερος
 ἦν, παραχρῆμα ἂν συνέβαινε τοῖς οἰομένοις κτήσασθαι σφίσιν αὐτοῖς τὴν
 ἀρχήν, ἀλλὰ μὴ τῷ αἰρεθέντι αἰσθέσθαι σφᾶς αὐτοὺς καταπεπολιτευμένους
 γε ὑπὸ τῶν ἀρίστων. νῦν δ' ὅπερ ἐκεῖνοι μέλλον καὶ χρήσιμον αὐτοῖς ὑπειλήφα-
 20 σιν, ἀπλοῦς ἔτι ὁ ἄρχων ἐστί. καὶ δέον μισεῖν μὲν τὸν τῶν ἐλομένων σκοπὸν πλεο-
 νεκτικὸν καὶ παράνομον ὄντα, Θεῷ δὲ χάριν εἰδέναί, ὧν φαύλοις ἀνθρώπων
 χρησάμενος λογισμοῖς εὖ παρεσκεύασεν. ὅδε ταῦτα μὲν οὕπω καθίστησι φανερά,
 τιμᾶ δὲ ἔτι ἐκείνους καὶ δώροις ἀμείβεται πλείστοις καὶ πάντα ἐπ' ἐκείνοις
 ἐᾶ τὰ πράγματα. καὶ ὅλως ἐκεῖνοι μὲν, καθ' ἃ ἠλπισαν, ἅπαντα νειμάμενοι L 70^v
 25 ἔχουσιν· ὁ δὲ προσκυνεῖται μόνον ὥσπερ ξόανον, κατάκλειστος ἐν τοῖς βασι-
 λείοις. ἀπρακτοῦσι δὲ καὶ ὅσοι ἀριστοὶ τοῦ συλλόγου, ἠττώμενοι τῆς τῶν
 ἐτέρων ἐπικρατείας, ὥστε νῦν ἀριστοκρατικὸν μὲν καὶ μοναρχικὸν οὐθέν, B 49^v
 ὀλιγαρχικὸν δὲ μεστὸν πλεονεξίας τε καὶ τρυφῆς.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, λόγος ἐμὸς ὅδ' ἐστί. καιρὸς ἤδη σε τοῖς κοινοῖς
 30 δαψιλέστερον βοηθῆσαι ἐκ τῶν προτρεπτικῶν λόγων· καὶ κολάσαι μὲν τὰς
 τῶν ἐπιτιθεμένων τοῖς πράγμασι τουτωνὶ ὀρμάς, ἐμποιῆσαι δὲ φρόνημα τῷ D 40
 ἀρχιερεῖ γενναῖον καὶ θεώρημα θέσθαι πολιτικὸν καὶ τοῦ σχήματος ἄξιον·
 ἀντιλαμβάνεσθαί τε πρεπωδέστερον τῶν πραγμάτων παρακαλέσαι καὶ τοῖς
 ἀρίστοις χρῆσθαι συμβούλοις, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ μὴ τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς
 35 ὑπουργήσασι τὰ θυμῆρη πρεσβεῖα τὴν ἀρχὴν νέμειν. οὐδὲ γὰρ οἱ πόλιν παρὰ
 προδότου λαβόντες τιμῶσι τὸν δεδωκότα, ἀλλὰ τὸ μὲν πρᾶγμα ὡς χρήσιμον
 αὐτοῖς ἀποδέχονται, τὸν δὲ προδόντα μισοῦσι τῆς προαιρέσεως. φιλοῦσί τε
 καὶ τῆς ἀρετῆς ἄγανται τῶν πολιτῶν τοὺς μήτε χρημάτων μήτε ἀδόξου τιμῆς L 70^v

1 ἀντικρυς B L ἀντιχρυσ D | 2 νικῶσι B L νηκῶσι D | 4 αὐτῶν] αὐτῶν L B D |
 7 δοκῆ B L δοκεῖ D | 9 ἡσθάνοντο L ἡσθάναντο B D | 12 πρῦμναν L πρῦμνα B D |
 13 κρούσαιεν B L κράσαιεν D | 13 αὐτῶν] αὐτῶν L B D | 14 τῷ L τὸ B D |
 22 παρεσκεύασεν L παρασκεύασεν B D | 23 ἐκείνοις B L] D corr. ex ἐκείνους | 31 ἐπι-
 τιθεμένων L ἐπιθεμένων B D | 35 πρεσβεῖα L πρεσβεία B D | 37 αὐτοῖς] αὐτοῖς L B D

σφᾶς αὐτοὺς ὠνίους ποιησαμένους. προϊόντι δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἐπ' εὐεργεσίαν ἀνθρώπων προτρέψαι, ποιούμενον τοὺς τῶν χρημάτων πόρους ἐφ' ἑαυτῷ, ἀλλὰ μὴ τοῖς φειδωλοῖς τε καὶ γλίσχροις ἐπιτρέποντα παρασκευάζειν αὐτοῖς εὐπορίας εἰς οὐδὲν δέον, μηδὲ τοῖς πάντα εἰς ἡδονὰς ἀναλίσκουσι καὶ ὀρέξεις ἀλόγους παρέχεσθαι ἔργων μοχθηρῶν ἀφορμὰς. ὅπως τε οἶον τις Φειδίας, 5 λόγου καλλίστου δημιουργός, πλάττε οἶον δεῖ τὸν κυρίως ἄρχοντα εἶναι, ἐπειδὴ καὶ ὕλη ὑπόκειται ἐπιτηδείως ἔτ' ἔχουσα πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν σῶν λόγων μορφήν. οὕτω γὰρ τελείως κεκράτηται ὑπὸ τῶν φαύλων τουτωνὶ τεχνιτῶν καὶ D 40^v πλαττόντων μηδ' ὅτι οὖν ὑγιές, ἀλλ' ἐτι φύσεως ἀρετῇ τὸ πλαττόμενον ἀντι- B 50 κρούει· καὶ ζητεῖ μὲν τὰ βελτίω, κωλύεται δὲ ὑπὸ τῶν κατειληφόντων. ἀλλὰ 10 σὺ καλλιτέχνησον φθάσας καὶ χεῖρα τῇ Χριστιανῶν ὄρεξον πολιτείας, ἀπεργαζόμενος τὸν ἄρχοντα, οἶον ὃ τε λόγος καὶ τὰ πράγματα ἀπαιτεῖ.

Προσθεῖναι δὲ χρεῶν καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον L 71 τοῖς Ἰταλιώταις· μάτην γὰρ ἂν προτρέποιμεν εἰς τὰ ἐλευθέρια τῶν ἔργων καὶ μεγαλοπρεπῆ τοὺς ἡμετέρους γε ἄρχοντας κινδυνεύοντας δὴ ἀποβαλεῖν 15 ἦν ἀρχὴν κέκτηνται, Τυρκίων ἤδη ναυκρατούντων καὶ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν ἀδεῶς ἐπιτιθεμένων, αὐτῶν δὲ τὰ μὲν ῥαθυμούντων, τὰ δὲ πάλιν ἐπιβουλευόντων ἀλλήλοις καὶ ἐμφυλίους σκοπούμενων πολέμους. συμβουλευτέον οὖν κἂν τοῖς μάλιστα καὶ ὅπως τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀσφαλέστερον διαθέμενοι ἔξουσιν εὐεργετεῖν τοὺς οἰκείους ἀπ' ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ καὶ ἐσθῆτος καὶ ὧν ἄλλων 20 κατονομάζεις ἐν τοῖς πρὸς Ἡρακλέα λόγοις. δεῖ γὰρ εἰ μὴ τι ἄλλο τοὺς γε νῦν ὑπάρχοντας πόρους φυλάττειν. ἀδύνατον δὲ φυλάξαι μὴ ὁμονοοῦντας ἀλλήλοις καὶ ἐκστρατεύοντας καὶ ἀντιπαραταττομένους τοῖς ὑπερορίοις ἐχθροῖς ἐπιούσι.

Περὶ δὲ τῶν ἰδίων ἴσθι, ὅτι Γρίφος ὁ σὸς ὁμιλητῆς πολὺ τι παρὰ τῷ 25 D 41 ἀρχιερεῖ δύναται, γραμματεὺς ὧν τῶν μυστικωτέρων καὶ οἰκεῖος τὰ μάλιστα. δύναται δ' οὐ μικρὸν καὶ ὁ Ἀλαιρίας τῶν φιλοῦντων σε, καὶ οὗτος ὑπάρχων καὶ προθύμων συμπράττειν τὰ δέοντα. παρῶν δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης ὁ Ἀργυρόπυλος, πάλαι μὲν γνῶριμος ὧν τῷ ἀρχιερεῖ, νῦν δὲ εὐεργετούμενος L 71^v καὶ τιμώμενος μεγαλοπρεπῶς. χρῆσθαι δὴ σε καὶ τοῖς φίλοις τούτοις νυνὶ 30 καιρὸς ἐπιστέλλοντα περὶ τῶν σαυτοῦ πραγμάτων. ᾧ δὲ μάλιστα πεποιοθῶς ἐπιστέλλεις καὶ συχνὰ ἀνατίθης τὸ πρᾶγμα, οὗτός γε, ὡς ἐν ἡμῖν γε τᾷληθές B 50^v εἰπεῖν, οὐδὲν δύναται. τὸ δ' αἴτιον γράφειν οὐκ εὐπρεπές.

Περὶ δὲ τῶν ἑμαυτοῦ καινότερον ἐπιστεῖλαί σοι οὐκ ἔχω οὐδέν, πλην ὅτι ἀσθενέστερον νῦν μοι τὸ σῶμα καὶ ἐπιθανατώτερον. σὺ δ' ὅτι ὑγιαίνεις, χαίρω· 35 ἀλλὰ σὲ καὶ πλουτεῖν εὐχομαι, ἵνα μὴ περισπώμενος ὑπὸ πενίας ἀμελῆς τῶν λόγων, ὧν δημιουργός εἰ ἀγαθός. ἔρρωσο.

Ἐκ τῆς Ῥώμης, Πυανεψιδῶνος τετάρτη φθίνοντος.

1 ὠνίους L ὄνιους B D | 4 οὐδὲν L οὐθέν B D | 8 τελείως L τελέως B D | 11 καλλιτέχνησον L καλλιτύχνησον B D | 13 προσθεῖναι L] B *corr. ex* προσθῆναι] προσθῆναι D | 16 κέκτηνται B D ἔχουσι L | 21 κατονομάζεις L B D κατονομάζει *Lampros* | 25 ἴσθι, ὅτι L ἴσθ' ὅτι B D | 28—29 παρῶν . . . Ἀργυρόπυλος D *suppl. in margine* | 34 τῶν L] B D *om.* | 35 ἐπιθανατώτερον L B ἐπιθανώτερον D

**15. Georgius Trapezuntius
Bessarioni Cardinali.**

Accepi litteras tuas, reverendissime pater ac domine, quibus a me L 136
petis, ut magno illi Basilio divinitus contra Eunomium conscripta vo-
5 lumina ac simul, quae ad beatum Amphilochem edidit, in latinam lin-
guam ex graeca transferam. Fateor mecum saepe ac multum cogitasse,
susciperemne arduam ita mihi rem et difficilem, an tibi, cui cuncta L 136^v
debeo, hac sola in re tam honesta tamque utili morem non gererem. Vide-
bam, quod et tu dicis, multum nos debere Latinis, sed me solum plura
10 maioraque multo quam ceteri. Non enim ignoras, quibus a plerisque
generis nostri atque adeo ab ipsis parentibus modis duodecim ferme
annis ante sacrosanctam synodum Florentinam ob catholicam verita-
tem vexatus sum. Unione vero facta studio, labore, opibus beatissimi
papae Eugenii mei omnes mihi redditi sunt. Et ipse non ex levitate ac
15 inconstantia descivisse a meis, sed prudenter atque constanter ad veri-
tatem pervenisse videor. Magna haec mihi fateor et propterea immor-
tales summo pontifici gratias una cum omni genere nostro debeo La-
tinis omnibus ingentes, sed tibi etiam maximas, qui plurimum huic rei
contulisti.

20 Haec aliaque huiusmodi ad traductionem animum impellebant.
Verum libro iam revoluta cum et genus orationis illius viri graeco ser-
mone perfectissimum et sublimis acutaque materies mentem percussis-
sent, territus removi inde animum illico, remque totam maiorem, quam
aut vires aut otium meum patitur, esse iudicavi. Nam quanto perfectius
25 ille graece conscripsit, tanto difficilius in latinam linguam traduci po-
test. Quod enim in summum generis sui accedit, id difficilius in diversa
deducitur, materies vero ipsa theologica et de summa theologiae parte
primum hominem postulat, qui longe ab illuvie absit peccatorum, deinde
qui maiore otio fruatur et non latinae linguae solum, verum etiam
30 theologiae peritum. Nam qui transferre conantur, quae non intelligunt, L 137
eos video verborum solummodo ut pueros sequi potestates <et> a rebus
ipsis plurimum aberrare, quamvis et verba ipsa non bene interpretetur,

L. Suprascriptio: Georgii Trapezuntii ad reverendissimum patrem Bissarionem
cardinalem exhortantem ad traductionem magni Basilius responsio.

Ep. 15. Das Prooemium, das Georgios Trapezuntios seiner Übersetzung von
Basilius' Contra Eunomium vorausschickte. Wir erfahren, daß Bessarion, zu dem
er damals noch in bestem Verhältnis stand, ihn zu der Arbeit veranlaßt hat; ferner
daß Trapezuntios schon 12 Jahre vor dem Konzil von Florenz sich zur lateinischen Kirche
bekannte und deswegen von den eigenen Angehörigen Ungemach zu erleiden hatte.
Sein Werk fällt noch in die Zeit von Papst Eugen IV.

Überliefert ist das bisher noch ungedruckte Prooemium: Florenz, Bibl. Laur.
Plut. 17, Cod. 31, fol. 136—137 (= L).

Mohler, Kardinal Bessarion. III.

qui rem non bene perceperit. Adde, quod haec theologis reverentia omnino tribuenda est, ut sua fere, ut graece iacent, transferantur. Nam longius evagari, commutare, addere vel minuere quicquam, quod plerumque traducenti necessarium est, a theologia quasi periculosum alienissimum est maximeque illi fugiendum, qui hunc Basilii librum traducere cupiat, in quo adeo acutae atque sublimes res sunt, ut mirandum sit, quod primus omnium in rebus tam altis sic omni ex parte optime conscripserit. Floruit enim Iuliani ac Valentis temporibus, cum altero quorum pro christianismo, cum altero pro orthodoxa acerrime pugnavit. 5 10

His igitur tam diversis rationibus in ambiguum compulsus diu mecum luctatus sum. Tandem cum animo voverem, quam honesta res esset, quam utilis, quam tibi grata, fretus etiam orationibus tuis, quae peccatorum meorum tenebras possunt depellere, suscepi rem ea conditione, ut, nisi per te fuerit examinata, in publicum non prodeat. Lege igitur opus tuum magis, qui non sufficientem ad id hominem elegisti, quam meum, qui auctoritatis tuae pondere magis quam alia re fractus onus viribus meis maius suscepi, et ita lege, ut errata emendes, imminuta suppleas, exuberantia reseces, male collocata commutes. Sic enim tandem immaculata Basilii doctrina non minore, ut cupis, eloquentia in Latinos transibit, quam summa cum admiratione apud Graecos habeatur. 15 20

16. Nicolaus Perottus

Bessarioni Cardinali.

B 253 En tibi remitto divinum opus tuum, quod nuper adversus calumniatorem Platonis abs te editum ad me legendum misisti. Hoc tanta aviditate perlegi et transcripsi, ut vere affirmare possim toto hoc tempore, quo liber tuus mecum fuit, in tantum me ab eius studio subtraxisse, quantum curandi corporis necessitas coëgit, nec ultra quattuor horas

B Suprascriptio: Nicolai epistola ad Bessarionem in laudem eius libri, qui defensio Platonis inscribitur. | 27 affirmare M affremare B

Ep. 16. Perotti hat mit solchem Eifer Bessarions In Calumniatorem Platonis gelesen, daß er sich nur noch vier Stunden Zeit zum Schlafen gegönnt hat. Er rühmt Bessarions schriftstellerische Fähigkeit. Was Bessarion über Platon und Aristoteles gesagt hatte, sei für die Lateiner eine neue Offenbarung. Angesichts seines Inhalts verdiene das Werk einen anderen Titel; denn in Wirklichkeit sei es eine Einführung in die Philosophie, vornehmlich Platons. Der Brief stammt vom 12. November 1469.

Überliefert ist der Brief: Rom, Cod. Vat. lat. 3399, fol. 253—256 (= B); Cod. Vat. lat. 2934 fol. 242—245; Venedig, Cod. Marc. lat. X 12 fol. 1—2 (= M); Cod. Marc. lat. VI 210. — Druckausgaben: Fr. B. Malvasia, *Compendio storico della basilica de' XII apostoli di Roma*. Roma 1655 (vgl. oben S. 404). — Meine Ausgabe nach B in der Festschrift für H. Finke, Münster i. W. 1925, S. 367—370 (hier verbessert).

inter diem noctemque totis simul diebus somnum cepisse. Cuius rei coniecturam ex ipsa celeritate et angustia temporis facere poteris. Ita enim me trahebat desiderium et ardor quidam legendi, quae scripseras, ut B 253^v nec familiaribus negotiis nec publicis occupationibus nec provincialibus
5 curis nec ullo officii genere ab eo opere possem divelli.

Quo fit, ut affirmare procul dubio possim nulla me umquam in re nec tantum vigiliarum nec minus laboris habuisse. Quid enim umquam per Deum immortalem legi in omni mea vita praestantius, quid excellentius, quid divinius? Equidem eloquentiam tuam et doctrinam
10 et dicendi suavitatem in utraque lingua maxime semper admiratus sum, nihilque umquam abs te vel audivi vel legi, quod non dulce, non suave, non copiosius indicaret, ut loquenti tibi illa Homerici senis mella ex ore profluere, scribenti vero complere apes libellos floribus et nectare viderentur. Legi persaepe epistolas tuas et orationes et libros, sive quos
15 tuo ingenio vel graece vel latine scripsisti, sive quos ex una in alteram linguam convertisti.

Ipse quoque opera tua abs te graece scripta fui aliquando interpretatus, quae certe omnia admiratione potius quam laude digna existimaui. Quis enim non admiretur, quis non probet, quis non omnibus
20 aetatis nostrae operibus anteponat, sive doctrinam rerum, sive orationis gravitatem, sive scribendi facilitatem spectemus? At vero opus B 254 hoc divinum potius quam humanum non tam admiratione me, quam stupore quodam affecit. Quanta enim, o bone Deus, in eo gravitas, quanta amplitudo, quanta dignitas, quanta maiestas! Superasti certe
25 in omnibus, quae hactenus scripsisti, reliquos omnes aetatis nostrae in quocumque doctrinae genere doctos atque excellentes viros. In hoc vero te ipsum vicisti. Quid ego hic vel splendorem orationis vel sermonis gravitatem vel suavitatem dicendi vel latitam illam et plenam hibernis nivibus similem ubertatem commemorem, quibus ita Platoniam illam
30 sublimitatem et altitudinem effinxisti, ut mentiar, nisi saepenumero in legendis illius sententiis, quas modo tuis, modo illius verbis refers, in errorem lapsus sim et, quae illius sunt, tua, quae vero tua, illius esse existimem? Quid de moderatione animi dicam, qua tanta in scribendo usus es, ut nec nominare adversarium, quamquam petulantem hominem
35 et male de te meritum, neque adversus turpitudinem atque obscenitatem verborum illius loqui aliquid immodestius volueris? Quid rationes adducam et acutas et solidas, quibus adversarii opiniones additis elo- B 254^v quentiae tuae nervis et viribus ita dissipasti, ut hominem prostratum, fractum convictumque omnibus irridendum dimiseris?

40 Taceo, quod rem controversam et plenam dissensionis inter doctissimos viros de Platonis atque Aristotelis summorum philosophorum opinionibus ita reserasti, ut nihil iam clarius, nihil apertius esse videatur; praeterea quod eorundem philosophorum doctrinam magna ex parte

convenire mutuo docuisti, quod etsi plerumque doctissimi viri antehac summo studio facere sunt conati, numquam tamen rem adeo difficilem investigare, comprehendere, tenere potuerunt. Omitto, quod inter haec multa ex intima plenam in lucem protulisti, quae ita recondita atque abdita erant, ut paucissimis, praesertim latinis hominibus scirentur. 5
 Sileo praeterea, quod summum atque innocentissimum philosophum, cuius non modo doctrinam, sed etiam vitam ac mores homo, ne quid immodestius dicam, parum gravis spurcissimis verbis ac foedissimo sermone contaminare, polluere, labefactare studuerat, veritatis atque in-
 B 255 nocentiae armis defendisti usque adeo ultus adversarium, ut, qui ali- 10
 quando nomen aliquod doctrinae in Italia habuerat, sit posthac inscitiae, temeritatis et imprudentiae specimen futurus, instar illius, qui, ut nomen sibi apud posteros vendicaret, Dianae Ephesinae templum incendit, pro aeternitate gloriae, quam quaerebat, perpetuam ignominiam adeptus. 15

Illud non tacere et admirari satis ac stupore quodam prosequi non possum, quod omnem omnium artium paene infinitam vim atque naturam hoc uno opere comprehendisti. Quo fit, ut, si mihi daretur facultas titulum pro voluntate mea addendi, nihil magis quam philosophiae thesaurum inscriberem. Quantum enim philosophiae, quantum 20
 privati iuris et publici, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nam cum philosophia omnis in tres partes distributa sit, in naturalium ac divinarum rerum obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam ac mores hominum, divinum hoc opus magna ex parte bene vivendi rationem complectitur, omnium liberalium artium sublimiora 25
 B 255^v quaedam praecepta continet et multarum divinarum ac humanarum
 rerum naturam causasque comprehendit. Mentionem facio, quod multas variasque historias, quod philosophorum diversorum opiniones, quod locorum diversos mores, quod praecepta reipublicae et alia pleraque refert ut ignota hactenus ita ad usum vitae commodissima, quod prae- 30
 terea Platonem multis in locis elegantissime apertissimeque exponit, quod interpretis nitro dilaniatum redintegrat, quod denique fidem ac religionem nostram nobilissimi philosophi auctoritate confirmat.

Sed nolo plura de hac re in praesentia loqui, ne laudandi operis tui gratia ad te videar scripsisse. Quapropter ut ad meipsum redeam, 35
 et legi opus tuum avidissime et summa diligentia transcripsi, non corrigendi aut limandi causa, ut efflagitare tuis litteris videbaris, sed commodo nostro et voluptate simul ac fructu incredibili. Opus quippe perfectum erat, et id ex parte absolutum, ut non tam splendescere lima, quam atteri posse videretur. Superest igitur, ut tibi, quantas animo 40
 concipere possum, gratias habeam, qui me in primis tam pretiosi mu-

neris ac vere divini participem facere volueris. Summis abs te praeterea precibus contendam, ut postquam leges Platonis ab hoc rudi et B 256 ignaro interprete ita corruptae ac depravatae sunt, velis huic tanto tuo erga Latinos beneficio etiam illud addere, ut Theodori Gazae, viri doctissimi ope atque auxilio — neque enim in tot maximis gravissimisque reipublicae occupationibus per te omnia potes — tam praeclarum opus latinum facias, ne plenus tot erroribus divinus liber amplius per Italiam circumferatur. In qua re si nostra quoque opera uti volueris, spero fore, ut studio ac diligentia nostra, triumvirali quadam industria tale id opus 10 evadat, ut non prorsus indignum auctore suo possit iudicari, et latini homines inter tot alia beneficia hoc quoque abs te maximum consecuti certatim tibi gratias agant. Vale.

Ex Faliscorum colonia, pridie Idus Novembris.

17. Omnibonus Leonicensis

Bessarioni Cardinali.

Nescio, quid mihi gratius accidere potuisset, quidve iocundius quam B 256^v liber mihi abs te missus. Nam et de eo est et ab eo, ut iam animo concipiam, quid sit expectandum, cum praesertim ipsa etiam exordia eximium quoddam polliceantur atque praeclarum, hoc est Platonis apolo- 20 logiam, ne dixerim, an laudem, sed laudem potius. Nam philosophi tanti, ut tu ipse testaris, non tam defendendi causa suscepta est quam praedicationibus, ut scilicet aliquando praecepta eius et instituta latine cognosci possent. Hoc tuo proposito nihil laudabilius excogitari potuit, nihil utilius.

25 Ille vero impurus, ne graviore verbo utar, qui οὐδὲ τὰ Στησιχόρου γινώσκει, αὐτὸ τοῦτο τὸ ausus est divini illius ac sanctissimi, ut ita dicam, plane et ingenium ignorantiae et vitam flagitii redarguere. Noluit scelestissimi hominis nomen libris tuis inserere. Propterea quoque licet ἀνονόμαστος sit, ut qui Dianae Ephesinae templum incendit. 30 Nam et hic fortasse maledicentia, quemadmodum ille sacrilegio, magnum sibi nomen comparare voluit, nec neuter voti compos. Neque B 257

14 B *Suprascriptio*: Omnibonus Leonicensis Bessarioni Cardinali salutem plurimam dicit.

Ep. 17. Ognibene da Leonigo, der bekannte Grammatiker aus der Schule des Vittorino da Feltre, dankt Bessarion für die Zusendung des *In Calumniatorem Platonis*. Er stellt heraus, daß das Werk nicht so sehr eine Apologie für Platon sei, als eine für die lateinischen Leser gedachte Einführung in die platonische Anschauungswelt.

Der Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. lat. 3399, fol. 256^v—257^v (= B). — Druckausgaben: Fr. B. Malvasia, *Compendio storico della basilica de' XII apostoli di Roma*. Roma 1655 (vgl. oben S. 404). — Meine Ausgabe nach B in der *Festschrift* für H. Finke, Münster i. W. 1925, S. 370 f. (hier verbessert).